

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI BOJXONA QO‘MITASI

GENDER INKLYUZIV MULOQOT

Uslubiy qo‘llanma

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Narkotiklar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi va BOMCA (Markaziy Osiyoda chegaralarni boshqarishga ko'maklashish dasturi) tavsiyalari asosida ishlab chiqilgan)

UMUMIY MA'LUMOTLAR

Davlat muassasalarida barcha kontekstlarda nutq va muloqot gender inklyuziv bo'lishi kerak. Muassasa inklyuziv, xilma-xillik va muvozanat mezonlariga javob beradigan muloqot materiallarini ishlab chiqarishi kerak. Ushbu qo'llanma barcha bojxona organlari xodimlariga gender inklyuziv muloqotning asosiy tamoyillari, shuningdek, ularning nazariy va amaliy qo'llanilishi haqida ma'lumot berishga mo'ljallangan.

MAQSAD:

Muloqot materiallarida kontekstual omillar va odamlarning gender identifikatorlarining turli ifodalarini hisobga olgan holda, muvozanatli va inklyuziv, miqdoriy va sifat jihatidan ayollar va erkaklarni tasvirlash.

TA'RIF:

Genderni qamrab oluvchi nutq va muloqot - ayollar va erkaklarni teng huquqli sub'ektlar sifatida ko'rsatadigan, kontekstual omillarni va odamlarning gender o'ziga xosligining turli ko'rinishlarini hisobga oladigan va gender stereotiplarini etkazmaydigan lingvistik va vizual materiallar;

- barcha odamlarni, ularning jinsi yoki ifodasidan qat'i nazar, hurmat qiladigan va qamrab oladigan til va muloqot amaliyotlaridan foydalanish. Ushbu yondashuv har bir inson o'zini tan olinishi va hurmat qilinishini his qilishi mumkin bo'lgan yanada teng va inklyuziv jamiyatni yaratishga qaratilgan;

- kontekst omillari va odamlarning gender o'ziga xosligining turli ifodalarini hisobga oladigan va gender stereotiplarini etkazmaydigan lingvistik va vizual materiallar. Nutq va muloqotga bunday yondashuv noto'g'ri, kamsituvchi deb talqin qilinishi mumkin bo'lgan so'z yoki tasvirlardan qochishni anglatadi, chunki ular ma'lum bir jins yoki ijtimoiy gender norma ekanligini anglatadi.

ASOS:

Genderga sezgir muloqot va genderni qamrab oluvchi nutq faqat siyosiy to'g'rilik masalasi emas. Nutq va tasvir odamlarning munosabati, xatti-harakati va idrokini ishonarli tarzda ifodalaydi va kuchli ta'sir qiladi, odamlarning voqeligini shakllantiradi. Gender-inklyuziv muloqot gender stereotiplarini zaiflashtirishga yordam beradi, ijtimoiy o'zgarishlarni rag'batlantiradi, gender tengligiga erishish yordam beradi va 2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasida gender tengligiga erishish bo'yicha strategiyani amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishga hissa qo'shadi.

QO'LLANMANING NAZARIY QO'LLANISHI

Genderga sezgir muloqot turli sohalardagi barcha mutaxassislar uchun zarur bo'lgan mahoratdir. Hisobotlar yoki elektron xatlar yozamizmi, olomonga murojaat qilamizmi yoki odamlar bilan muloqot qilamizmi, tilning gender tengsizligini kuchaytirishi yoki bostirish usullarini bilishimiz kerak.

Nima uchun genderga sezgir tildan foydalanish kerak?

Ayollar va erkaklar ehtiyojlari o'rtasidagi muhim farqlarni idrok etishga ko'maklashish;

Jamiyatda gender tengligini oshirish uchun asos yaratish;

Til bizning xatti-harakatlarimizga qanday ta'sir qilishi haqida xabardorlikni oshirish;

Odamlarga o'zlarini ifoda etishlarini va ularning jinsi uchun ilgari "odatiy" deb hisoblanmagan usullarda o'zini tutishlarini osonlashtirish.

GENDER-INKLYUZIV MULOQOTLARNING PRINSIPLARI

1-PRINSIP . AYOLLAR VA ERKAKLARNING TENG HUQUQ VA ERKINLIKLARINI KO'RSATISH

MUHIM: Gender tengligi haqida gapirganda, biz quyidagilarni hisobga olishimiz kerak:

- ayollar va erkaklar maqomidagi farqlar;
- qonun va amaliyotda gender diskriminatsiyasi;
- gender rollari va gender stereotiplari;
- ayollarning imkoniyatlarini kengaytirish

2-PRINSIP. ERKAK VA AYOLLARNING ADOLATLI KO'RSATILISHI KAFOLATI

MUHIM: Ayollar va erkaklarning teng vakilligi etarli emas. Biz adolatli vakillikni ta'minlashimiz kerak. Adolatli ko'rinish biz erkaklar va ayollarning teng bo'lishiga imkon berishimizni va biz gender stereotiplari va kutilayotgan gender rollariga qarshi kurashishga faol harakat qilishimizni anglatadi.

Rahbar rolidagi erkaklar va yordamchi rollarda ayollar ishtirokidagi teng miqdordagi ayollar va erkaklar ishtirokidagi hikoya yoki fotosurat teng ko'rinishga ega bo'lishi mumkin, lekin adolatli ko'rinish deb hisoblanmasligi mumkin.

3-PRINSIP. AYOLLARNING SALMOQLI HISSASI

Erkaklar hukmronlik qiladigan faoliyat ayollar bilan bog'liq bo'lganlarga qaraganda ko'proq ahamiyatga ega deb hisoblashga o'rganganmiz.

MUHIM: Agar bizning ishimiz va kommunikatsiya borasidagi sa'y-harakatlarimiz, asosan, erkaklar yoki ayollar tomonidan bajariladigan har xil turdagi ishlar bilan bog'liq bo'lgan qiymat haqidagi bu uzoq vaqtdan beri saqlanib qolgan taxminlarga qarshi chiqmasa, biz uzoq muddatda gender tengsizligini kamaytira olmaymiz.

4-PRINSIP. GENDER STEREOTIPLARNI RAD ETISH

Muhim: Muayyan kasblar yoki rollarni bir jinsga mosroq qilib ko'rsatishdan saqlaning. Stereotiplardan qochish kerak, garchi ular ijobiy ko'rinsa ham:

- ayollar ko'proq g'amxo'r va shuning uchun tinchlik o'rnatishga qodir;
- ayollar ko'proq halol va korrupsiyaga moyilligi kamroq;
- erkaklar ko'proq raqobatbardosh, ayollar esa kelishuvlarga kirishadi;

- erkaklar yaxshiroq strategdir, chunki ular kamroq his-tuyg'ularga ega.

Kasblarning jinsi yo'q. Ayollar an'anaviy ravishda erkaklar bilan bog'liq ishlarni bajarishlari mumkin, xuddi erkaklar ayollar bilan bog'liq ishlarni bajarishlari mumkin. Ayollar va erkaklar o'rtasidagi mehnat taqsimoti ularning tug'ma qobiliyatlari yoki afzalliklariga mos kelmaydi.

5-PRINSIP: GENDER INKLYUZIV TILDAN FOYDALANISH

MUHIM: Ayollar va erkaklar bilan bog'liq gender rollari va stereotiplari o'ziga xoslikning boshqa jihatlariga qarab o'zgarishi mumkin, masalan:

- ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli va daromadi;
- siyosiy va diniy mansublik;
- irqi va etnik kelib chiqishi;
- yoshi va ma'lumoti;
- gender identifikatori;
- nogironlik

1. Ikkala jinsni ham cheklovchi tildan foydalanmang.

2. Ayollarni istisno qiladigan tilni ishlatmang.

3. Stereotiplarni davom ettiruvchi kasb nomlaridan saqlaning

Muloqotda "erkak" va "ayol", "o'g'il" va "qiz" so'zlaridan foydalaning

noto'g'ri	to'g'ri
Fermerchi	fermer ayol
erkaklar mehnatida ishtirok etish darajasi	erkaklar bandligi darajasi

Umumiy gender atamalarini ishlatmang

noto'g'ri	to'g'ri
Vatan (отечество)	Vatan (Родина)
ona tili (язык матери)	Ona tili (родной язык)
birodarlik	jamiyat
onalik, otalik	ota-ona
Ona kabi	mehribon, g'amxo'rlik

Kasblar va lavozimlar gender inklyuziv bo'lishi kerak

noto'g'ri	to'g'ri
Aktyor, aktrisa	санъаткор
farrosh	tozalash xodimlari
hamshira	tibbiyot xodimi

6-PRINSIP: QURBON BO'LISHGA YO'L QO'YMASLIK

MUHIM: Gender stereotiplari va ayollar jabrdiydalarga ayniqsa moyil bo'lishi haqidagi idrokni ko'rib chiqish:

- jinsiy va oilaviy zo'ravonlik qurbonlari
- qashshoqlikdan qutula olmaslik
- ovozsiz va kuchsiz

Odamlarning o'z hayotini yaxshilash uchun echim topish qobiliyati va istagini kamaytirmang. Ayollarni odatiy tasvirlashning o'ziga xos usullaridan qoching.

Agar ular qiynalayotgan bo'lsalar ham, ularga duch kelgan qiyinchiliklarni qanday yengishayotgani uchun minnatdorchilik bildiring va ularning jinsiy va oilaviy zo'ravonlik qurbonlari, o'z farzandlari uchun qurbon bo'lgan onalar, qashshoqlikdan qutula olmagan shaxslar sifatidagi sa'y-harakatlarini qadrlashingizni ta'kidlang.

7- PRINSIP.OTALIQQA OLMASLIK

MUHIM: Madaniy kelib chiqishi va ijtimoiy-iqtisodiy holatidagi farqlardan xabardor bo'lish, bu «homiylilik» so'zlariga olib kelishi mumkin.

Ayollarga odatda «homiylilik» qilinadigan maxsus usullardan qochish:

- ayollar o'z huquqlarini bilishlari kerak;
- ayollar o'z qadr-qimmatini oshirishlari kerak;
- ayollar ijtimoiy hayotda ishtirok etishga qiziqish bildirishlari kerak.

8-PRINSIP: FIKRLARDAN EMAS, FAKTLARDAN FOYDALANISH

MUHIM: Gender tengligini muhokama qilish haqida gap ketganda, bizning qarashlarimizga voqelikni aks ettirmaydigan taxminlar va mulohazalar ta'sir qilishi mumkin. Oldindan mavjud bo'lgan mulohazalarni takrorlamaslik uchun biz o'z dalillarimizni ongli ravishda qurishimiz kerak.

Faktlarni yaratish bo'yicha tezkor maslahatlar:

- shaxsiy tajribaga asoslanib, jamiyatdagi gender tengligi tendentsiyalari haqida xulosa chiqarmaslik;
- sizda mavjud bo'lgan ma'lumotlarni tahlil qiling va agar shubhangiz bo'lsa, mutaxassislariga murojaat qiling;
- faktlarni taqdim etishga e'tibor qarating;
- har doim kategorik emas, balki nuanslarni etkazishga harakat qiling.

QO'LLANMANING AMALIY QO'LLANILISHI

I. NUTQ

Ko'pgina tillarda umumiy erkak jinsi yozma va og'zaki tilda hanuzgacha me'yor hisoblanadi (ya'ni, ko'plik so'zlari erkak jinsiga mos keladi, hatto ayollar guruhidagi bitta erkakni nazarda tutganda ham). Shu sababli, ayollar, ayniqsa noan'anaviy sohalarda (masalan, ayol shifokorlar, sudyalalar yoki politsiyachilar) ishlaydiganlar e'tibordan chetda qoladilar. Biroq, barcha tillarda gender inklyuzivligining barcha talablariga javob beradigan vositalar va moslashuvchanlik mavjud.

Nutq genderni qamrab oladigan bo'lishi uchun birinchi qadam odatlarni o'zgartirish istagi va quyida tavsiflangan ba'zi samarali usullar yordam beradi:

1. Genderga tegishli gaplardan saqlaning. Gender neytral so'zlardan foydalaning

Kamroq inklyuziv variant		Ko'proq inklyuziv variant
Jasoratli harakat		Jasoratli harakat
Jasur bo'lish		Kuchli bo'lish
Kongressmen		Qonun chiqaruvchi, vakil

2. Salbiy yoki ijobiy stereotiplarni mustahkamlaydigan genderga asoslangan ibora yoki so'zlardan saqlaning

Nozik xilqat sohibi
Ayol kishini qirqda joni bor
Erkakchasiga
Bu ayol kishining ishi
Erkaklar tushunishni xoxlamaydi

3. Ayollar va erkaklarga murojaat qilishda izchil bo'ling: agar siz ulardan biriga ism va familiya bilan, xushmuomalalik bilan yoki lavozimini ko'rsatish shakli bilan murojaat qilsangiz, boshqasiga ham xuddi shunday murojaat qilishingiz kerak.

Kamroq inklyuziv variant	Ko'proq inklyuziv variant
Hurmatli Rashid Azizovich va uning rafiqasi	Hurmatli Rashid Azizovich va Xadicha Anvarovna
Kechki ovqatda professorlar Karim va Hamida ishtirok etadilar.	Tushlikda professor Karim va professor Hamida (har ikki holatda ham unvon va familiya) qatnashadilar.

4. Juftlik tamoyiliga rioya qiling (har ikkala jins ham paydo bo'lishi uchun ayol va erkak shakllaridan foydalaning).

Ba'zida gender-neytral nutq ayollarning mavjudligini "yashirish" mumkin, stereotiplarni kuchaytiradi. Masalan, "harbiy xizmatchilar" neytral ma'noda tilga olinsa, ularning ba'zilar ayollar ekanligi e'tiborga olinmaydi. Shuning uchun bunday hollarda to'g'ridan-to'g'ri "ayol va erkak harbiy xizmatchilar" haqida gapirish kerak.

Kamroq inklyuziv variant	Ko'proq inklyuziv variant
Barcha harbiy xizmatchilar gender inklyuzivligi haqidagi anketaning 5-savoliga salbiy javob berishdi.	Barcha <u>ayol va erkak</u> harbiy xizmatchilar genderni o'z ichiga olish bo'yicha so'rovnomaning 5-savoliga salbiy javob berishdi.
Vazirliklar xodimlarga teng imkoniyatlar yaratadi	Vazirliklarda ishlaydigan <u>ayollar va erkaklar</u> teng imkoniyatlarga ega.
tadbirkorlar	Tadbirkor erkak va tadbirkor ayol

5. Muloqot uchun muhim bo'lmaganda jinsni ko'rsatmaslik.

a) olmoshlaridan qochish uchun ko'plikdan foydalaning.

Kamroq inklyuziv variant	Ko'proq inklyuziv variant
xodim kamroq maosh oladi.	xodimlar kamroq maosh oladilar.
sudya sud majlisi bayonnomasi bilan tanishganligini tasdiqlashi shart.	Sudyalar sud majlisi bayonnomasi bilan tanishganliklarini tasdiqlashlari shart.
Har bir ishtirokchi o'z yo'llanmasini taqdim etishi kerak.	Barcha ishtirokchilar o'z chiptalarini taqdim etishlari kerak.

b) Jins toifasi bo'lgan so'zlarni qoldirib, shaxsiy bo'lmagan konstruktsiyalardan foydalaning.

Kamroq inklyuziv variant	Ko'proq inklyuziv variant
Har kim o'z fikrini bildirsa, muhokama samarali bo'ladi.	Hamma o'z fikrini bildirsa, munozaralar samarali bo'ladi.
Bola shaxsining har tomonlama va barkamol rivojlanishi uchun u oilaviy muhitda tarbiyalanishi kerak.	Oilaviy muhitda tarbiya - bola shaxsini har tomonlama va barkamol rivojlantirishning asosiy shartidir.

II. Tasvirlar

Muloqot muhim ahamiyatga ega, chunki quyi darajadagi xabardorlikni oshirish va o'zgarishlarni rag'batlantirish orqali u global miqyosda shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlaydi. Fotosuratlar, grafikalar, video va audiolar idrok va munosabatga ta'sir qiluvchi va pirovardida ijtimoiy o'zgarishlarga yordam beruvchi kuchli aloqa vositalaridir. Ushbu vositalar atrofimizdagi dunyoni talqin qilishda, jumladan, odamlarning munosabati va xatti-harakatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bojxona xodimlari ham ayollar, ham erkaklar bo'lib, ularning xususiyatlari kontekst omillari va gender identifikatsiyasining turli ifodalari bilan belgilanadi; shuning uchun ikkalasi ham birdek ko'rinib, eshitilsa, ularga munosabat ham bir xil bo'lishi kerak. Xabarlar, ijtimoiy media kontenti va boshqalar uchun rasmlarni tanlashda quyidagi savollarni ko'rib chiqing:

1. Erkaklar va ayollar teng ko'rsatiladimi?

Mutaxassislar, ma'ruzachilar va boshqalar sifatida ayollar va erkaklarni teng ravishda jalb qiling.

2. Tasvirlar inklyuzivlik va xilma-xillik mezonlariga javob beradimi (qobiliyat, yosh, din va boshqalar bo'yicha)?

3. Ayollar o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqaryaptimi yoki taqdim etilgan tasvirlar gender rollari haqidagi stereotipik g'oyalarni mustahkamlaydimi?

Stereotipik tasvirlar

Stereotipik bo'lmagan tasvirlar

Ayollar va erkaklarni stereotipik bo'lmagan vaziyatlarda tasvirlang, masalan, ilm-fan bilan shug'ullanadigan ayollar, formadagi ayollar, bolalarga qarash yoki uy ishlari bilan shug'ullanadigan erkaklar

